

ifrågasätter och ibland förändrar, genom att granska de tekniker och strategier som personalen i sitt berättandet tar i bruk. Visserligen diskuterar han berättandets funktioner, t.ex. att i berättandet avskiljs nuet från det förflutna. Men berättandets funktioner kan till fullo bara förstås i relation till de kontexter som aktualiseras i berättarstunden. Då blir det tydligt hur berättande skapar egna världar, upprättar gränser och rumsterar om i en tänkt verklighet, vilken aldrig direkt överensstämmer med en given eller konkret verklighet. Magnússon tycks tyvärr ofta ta för givet en direkt korrespondens mellan berättelse och verklighet, mellan det som egentligen är uttryckta ideal och konkret praktik. Han glömmer således det faktum att vi människor inte alltid handlar som vi skulle vilja eller i berättandet återger vad vi faktiskt gör. Därmed försitter han de tillfällen till analytiskt intressanta ingångar som berättandet i *Janusansiktet* ger.

Finnur Magnússons *Janusansiktet. Vård och vardag på ett sjukhem* är dock en mycket välskriven, nyanserad och gripande skildring av vardagens villkor på ett sjukhem av idag och ett intressant inlägg i vetenskapliga diskussioner kring hälsa, kropp, äldreomsorg, institutionsliv och modernitet. Med sin studie åskådliggör förf. hur många av livets stora frågor aktualiseras, diskuteras och omvärderas i vården av, och i den vardagliga omsorgen om, gamla döende människor.

Susanne Nylund Skog, Stockholm

Billy Ehn och Orvar Löfgren: *Vardagslivets etnologi. Reflektioner kring en kulturvetenskap*. Natur och Kultur, Stockholm 1996. 192 s. ISBN 91-27-06283-X.

Vad är egentligen etnologi? Hur många av oss har inte stått framför en grupp nybörjarstudenter och försökt förklara vad vårt ämne egentligen handlar om? Etnologer kan syssla med vad som helst, använda sig av en mångfald av metoder och material, men ändå inte hur som helst, säger vi. Det gäller att ha det rätta perspektivet, den rätta "blicken", att tänka som en etnolog, förtydligar vi i ett fåfängt försök att fånga in ämnesidentiteten och ändå upprätthålla bilden av mångfald.

För alla oss kommer nu Billy Ehn och Orvar Löfgren

till hjälp med boken *Vardagslivets etnologi*, tänkt som lärobok, något att sticka i händerna på grundstudenterna när de närmar sig vårt ämne. Ambitionen är att "ge vår personliga bild av etnologiska forskningsområden och arbetssätt utan att blunda för ämnets skiftande karaktär", skriver de båda förf. i inledningen (s. 10). Boken består av två delvis fristående delar: "Ett ämne väljer väg", där Orvar Löfgren ger sin bild av ämneshistorien och "Närhet och avstånd", där Billy Ehn reflekterar över den etnologiska forskningspraktiken.

Ett ämne väljer väg

På flyhänt löfgrenskt manér skissas ämneshistorien i bokens första del. Här säger sig Löfgren vilja visa "hur ett ämne som etnologin utvecklas i ett samspel mellan spelreglerna i det lilla akademiska samhället och intressen i den större världen" (s. 14). Men det är primärt det förstnämnda förf. intresserat sig för; den etnologiska institutionens "mikroklimat" och den präglning till etnologiskt sinne som skapas genom tysta spelregler, kafferummets och seminarierummets "dolda läroplaner" (s. 14). Mera sällan skymtar "den stora världen".

Inriktningen på "den lilla världen" har stora förtjänster. På ett lyhört och förstälseinriktat sätt försöker förf. tränga in i tänkesätt hos generationer av etnologer och göra detta begripligt för eftervärlden. Det är en generös och sympatisk beskrivning och ett medvetet försök att driva bort töntstämpeln från karteraren och insamlingsentusiasten. Alla skall visas tillbörlig respekt, tycks Löfgren hävda. Även om löjets skimmer kanske inte helt är borttvättat från "kistforskaren" och "gryfsologen" (s. 38), gjorde de ändå alla så gott de kunde i enlighet med sin tids spelregler och förstälseramar.

Det är också ett försök att komma ifrån den beskrivning av etnologin som styrd av ständiga paradigmskiften, där ism mekaniskt följer på ism, som delvis präglat tidigare ämneshistorier. Här är det inte paradigmen som styr framställningen. Här är det vardagsetnologen som står i centrum styrd av de spelregler som gäller i den lilla världen. Och ur detta perspektiv framstår skolbildningarna sällan renodlade, olika perspektiv fortlever jämsides. Redan de tidiga folklivsforskarna var ofta eklektiker, hävdar förf. Den stora världens skeenden silar bara fläckvis in genom de etnologiska fönsterrutorna.

Men samtidigt som betoningen på "inifrån-perspektivet" på många sätt är sympatiskt innebär det också att

andra perspektiv kommer i skymundan. Så är t.ex. de vetenskapsteoretiska utvecklingarna knapphändiga. "Ismerna" skymtar förbi och nämns vid namn, men mer djupgående beskrivningar, kopplingar till den vidare europeiska idétraditionen, källtexter och förgrundsgestalter utanför ämnet ges inte. Det är inte utan att man ibland sitter och längtar efter de mer svårsmälta men samtidigt informativa utläggningarna i föregångaren *Människan som kulturvarelse* (Bringéus 1990). Speciellt knapphändig är beskrivningen av interaktionismen, ett idégod som genom Löfgren och – inte minst Ehns – inskolning i forskarsamhället sätter sin prägel på framställningssättet i boken. Här nämns interaktionismen bara kort i den speciella version som används av Åke Daun i *Upp till kamp i Båtskärsnäs*. Ett fördjupat studium av forskningshistorien skulle snart ställa krav på ytterligare litteratur för att reda ut begreppen och ismerna.

Samhällsanknytningen är också vag. Speciellt anmärkningsvärt är detta vid beskrivningen av ämnets tillkomst. Denna hänförs helt till uppbyggandet av nationalstaten och behovet att konstruera en nationell identitet. Var finns alla teser om skapandet och upprätthållandet av "kultur- och klassgäns", om hotet från begynnande industrialism, om motandet av ogräset utanför borgerlighetens grind, om borgerlig nostalgi etc., som förf. drivit med sådan framgång tidigare (t.ex. Frykman & Löfgren 1979)? Ibland görs sådana kopplingar och då får framställningen ett annat djup. Speciellt framträdande är detta vid beskrivningen av förf. eget möte med ämnet på 60-talet. I det självupplevda ges samhälleliga skeenden en självklar plats. Här kopplas ämnets omstrukturering till trycket från de växande studentkullarna och deras intresse för "folkets kultur och glesbygdsproblematik" (s. 48). Och här beskrivs hur denna studentexpansion också gav utrymme för en kår av yngre forskare, som kunde försörja sig som timplärare och doktorander och därigenom skapa en plattform för ämnets reformering. Plötsligt läggs på ett intressant vis tyngdpunkten bakom ett av ämnets stora vägval på faktorer utanför de etnologiska institutionernas "mikroklimat".

Liksom andra ämneshistorier är denna skriven ur ett manligt perspektiv. Det är en de stora männens parad. Det är Hyltén-Cavallius och von Sydow, Sigurd Erixon och Sigfrid Svensson och många fler. Nu kan ju inte

förf. lastas för att professorerna i Stockholm och Lund alla varit män, men också i beskrivningen av forskarsamhället i övrigt finns en klar manlig dominans. Nu är det knappast förf. mening att tillämpa en "manlig blick", men just den synbara omedvetenheten kan lätt föras vidare av institutionernas lärare, manliga såväl som kvinnliga, till ett oavsiktligt osynliggörande av kvinnliga perspektiv och kvinnliga "förmödrar".

Att välja ett huvudperspektiv innebär ju alltid att andra hamnar mer i skymundan och att peka på "allt annat man kunde ha gjort" är måhända inte särskilt konstruktivt. Men är texten tänkt som lärobok är det, som Lövgren själv påpekar, ändå ofrånkomligt att den fungerar normerande, som "ett slags mall" (s. 11). En kritisk granskning av det utelämnade ter sig därför nödvändig. Att väcka en sådan debatt tycks bl.a. vara ett av syftena med boken. Det finns emellertid problem också med det perspektiv Löfgren valt. Historien flyter på i en jämn ström utan större inbördes motsättningar och konflikter i den etnologiska ankdammen. Vi verkar ha det så trevligt vi etnologer och vara så sams. Alla tycks vi nuförtiden ägna oss åt i stort sett samma sak. Vårt främsta studieområde är "kulturell identitet". Materialetsamlar vi in genom "fältarbete", en beteckning som Löfgren generöst använder för så gott som all typ av materialinsamling både i historia och nutid. Det insamlade materialet låter vi sedan genomgå "kulturalanalys", vilket i Löfgrens framställning blir något av ett gummibegrepp, som tycks kunna töjas och tänjas till att innefatta snart sagt vilket angreppssätt och vilka teoretiska utgångspunkter som helst. De konflikter som tas upp rör snarast en kamp om ämnesgränser och ämnesområden mellan etnologin och grannämnen och i och för sig också mellan den tidiga folkminnesforskningen och "allmogeetnografen". Risken för "trevligifiering", för att använda Löfgrens egen terminologi, är påfallande.

Detta är en berättelse om ämneshistorien ur ett personligt perspektiv, skriver förf. inledningsvis. Andra perspektiv hade resulterat i andra berättelser. Som redan nämnts finns stora förtjänster med det perspektiv Löfgren valt, men också avgränsningar som ibland är besvärande. Som undervisningsmaterial är just lättheten och trevligheten den främsta styrkan. Löfgren förmår göra ämneshistorien intressant, läsvärd och rent av rolig. Bättre reklam för ämnet kan knappast tänkas. För vi vill ju tala om för studenterna just hur roligt, intres-

sant och engagerande det är med etnologi. Problematiseringarna och djupdykningarna kan måhända komma senare. Och tids nog lär nog studenterna komma underfund med att den etnologiska vardagen inte alltid är helt utan inomvetenskapliga motsättningar och maktspel.

Närhet och avstånd

Efter Löfgrens inledning förväntar man sig en genomgång av "hur man gör etnologi", en metodhandbok. Men det är just det Billy Ehn har velat undvika. Till vetenskapligt arbete hör förvisso, skriver han, "tålmodig och systematisk datainsamling, noggrann bearbetning av materialet, logisk analys och glasklara resonemang" (s. 109). Men om hur detta bör gå till i form av planering av fältarbete, konstruktion av frågelistor, intervjuteknik och fältarbetsmetodik får vi veta föga. Istället är det forskningsprocessens mer svårfångade sida, det som "inte låter sig kontrolleras och disciplineras, som måste få ske i det fördolda, omedvetna processer som man kan öppna sig för och plocka frukterna ifrån" (ibid.) han försöker fånga.

Genom att studera ett urval avhandlingar från den senaste tioårsperioden, försöker Ehn beskriva "hur det faktiskt kan gå till när man forskar med så kallade kvalitativa metoder. Hur väljer etnologen sitt ämne? Hur formuleras undersökningsproblem? Vad innebär det att fältarbete med hjälp av intervjuer och deltagarobservation? Hur går det till att redigera, analysera och tolka det insamlade materialet? Hur skriver man etnologi?" (s. 90). Ehn har ett generöst och sympatiskt förhållningssätt till sitt material: de många avhandlingarna. De är för det första hämtade från landets samtliga etnologiska institutioner. Här finns således inte samma geografiska begränsningar som i bokens första del, som begränsar sig till utvecklingen i Stockholm och Lund. Och i alla avhandlingar tycks han hitta något gott, någon infallsvinkel som kan lyftas fram för att befrukta framställningen.

Det skall genast sägas att det är en charmfull berättelse förf. har åstadkommit. För oss som kommit till ämnet på senare år, har inte den äldre ämneshistorien samma personliga innebörd som för 60-talsstudenter som Löfgren och Ehn. Men här, i Ehns försök att fånga forskningens vardag, känner man oupphörligen igen sig själv och sina vedermödor. Med stor inlevelseförmåga har han fångat den etnologiska forskningsproces-

sens böljegång, dess irrfärder och plötsliga insikter, det mödosamma tragglandet på den långt ifrån rätlinjiga färden mot det slutliga resultatet. Beskrivningen är också ett tillrättaliggande gentemot dem som misskänner den ofta lätta och lediga etnologiska texten för enbart journalistisk prosa, "ingen riktig vetenskap".

Problemet med framställningen ligger snarast i att förf. respektive delar i boken tycks glida isär och ha olika målgrupper. Där Löfgren påtagligt adresserar grundstudenterna, tycks Ehn snarast vända sig till nybörjarna på fördjupnings- och forskarnivå. Här torde Ehns skildring ha mycket att ge. För magisterstudenter, där examensarbetena ofta består i att analysera etnologisk forskningspraktik och etnologiskt författarskap finns mycket att hämta. Och för forskarstudenterna finns många goda uppslag till diskussioner och seminarieövningar. Diskussionen kring textkonstruktion skulle t.ex. lätt kunna omvandlas till en forskarkurs. Men risken är att framställningen med sin starka betoning på forskningsprocessens "magi", blir onödigt avskräckande för grundstudenterna.

Grunden för Ehns angreppssätt tycks vara en tvekan om huruvida man kan lära ut hur man blir en god etnolog genom undervisning, fältövningar och handboks läsning? Han tycks rent av frukta att allt för mycket sönderplockande av ämnet i metodmoment riskerar att punktera magin. Mitt eget svar på frågan skulle bli att vi visst som lärare genom vår undervisning kan skapa fungerande etnologer, men aldrig briljanta etnologer. För det krävs något av det ogripbara Ehn försöker fånga. Hur många gånger har vi inte stått framför en grupp studenter och försökt förklara varför en uppsats belönats med väl godkänt och en annan inte. Framställningen "lyfter" säger vi i ett försök att fånga det som sker när den enskilda studentens kreativa fantasi möter teorier, metoder och material. För det är ju, som förf. säger, just där forskning blir till; i personlighetens möte med ämnet. Därför kan det aldrig vara "farligt" att förtydliga utgångspunkter och arbetssätt. I själva verket är väl Ehns inlägg ett led i den processen.

Kanske Ehns förhållningssätt grundar sig i att han helt enkelt tycker det är tråkigt att skriva metodik. Och även om hans skrivsätt kan vara ett led i strävan att förnya metodskrivandet, är det inte heller som metodhandledning textens främsta styrka ligger. Därtill fokuserar den alltför ensidigt vissa metoder: intervjuer och

fältarbete och lider dessutom av den "fältarbetsroman-tik" förf. själv gjort sig till exponent för. "Fältarbete" är också något som han, till skillnad från Löfgren, exklusivt förbehåller "forskarens *personliga* möte med människor som studieobjekt, meddelare, informanter och intervjupersoner" (s. 113 min kurs.). Andra metoder och materialkategorier berörs inte alls. I själva verket är det ju få avhandlingar som primärt bygger på fältarbete i bemärkelsen deltagarobservation. Desto fler bygger på arkivmaterial av olika slag och för den arkivintresserade finns inte mycket vägledning att hämta i Ehns framställning.

Styrkan i texten ligger istället i förmågan att lyfta fram "vad som sker i huvudet på en etnolog". Detta inifrån-perspektiv är bokens sammanhållande tema. Och det är just denna ambition som gör boken synnerligen lämplig att sticka i händerna på grundkursens nybörjare. För i sitt vindlande berättande lyckas Ehn och Löfgren faktiskt väl i ambitionen att fånga något av vad etnologin "är". Eller åtminstone vad etnologi är ur ett ehnskt och löfgrenskt perspektiv.

Ehn & Löfgren undviker blygsamt att diskutera sina egna bidrag till etnologins historia. Löfgren beskriver inledningsvis ämnets livscykel som en pendling mellan faser dominerade av "pionjärer", "ämneshbyggare" och "självbetraktare". Men, som Löfgren påpekar, kan faser också betraktas som "roller som kan förenas i en och samma forskarkarriär" (s. 17). Tveklöst började de själva en gång som självbetraktare; de som ifrågasätter och förändrar. Men frågan är om de inte nu, med professors värdighet och över 30 år inom ämnet, glidit över till att bli ämneshbyggare, de som skriver handböcker och lägger ämnet till rätta. För det är ett veritabelt "nationsbygge" Ehn och Löfgren ägnat sig åt. I sina försök att beskriva "landet etnologi" underkommunicerar de måhända omfattningen och betydelsen av de tvärvetenskapliga kontakter och nätverk många etnologer är verksamma i och de idéströmmar och intresseområden vi delar med andra, t.ex. historisk antropologi, feminism och cultural studies. Många etnologer känner sig nog väl så hemma i sina tvärvetenskapliga nätverk som inom det egna ämnet.

Men lika nödvändiga för ett ämnes utveckling som pionjärer och självbetraktare är också ämneshbyggare. Till deras uppgift hör att skriva läroböcker och att göra det med all den klokskap och erfarenhet åren givit. En

handbok måste med nödvändighet ligga nära mittfåran i ämnet. I ytterkanterna växer en ny etnologi fram och en ny generation självbetraktare. Om ytterligare 30 år, när det är deras tur att skriva sin ämneshistoria och Ehn och Löfgren förvandlats till emeriti, kan vi vara säkra på att de gör det på ett annat sätt, lika präglade av sin tids erfarenheter, som Ehn och Löfgren av sin.

Helene Brembeck, Göteborg

Göran Ahrne, Christine Roman och Mats Franzén: *Det sociala landskapet. En sociologisk beskrivning av Sverige från 50-tal till 90-tal*. Bokförlaget Korpen, Göteborg 1996. 318 s. ISBN 91-7374-603-7.

Förf. till *Det sociala landskapet* har haft som målsättning att skriva en elementär och lättillgänglig introduktionsbok i sociologi med utgångspunkt i svensk sociologisk forskning. Därtill har de haft som syfte att kortfattat beskriva Sverige ur ett sociologiskt perspektiv. Boken vänder sig främst till grundstudenter på samhällsvetenskapliga utbildningar, men förf. menar att även mer etablerade sociologer samt läsare utanför den akademiska världen kan ha behållning av den.

Lejonparten av boken utgörs av en sammanställning av svenska sociologers forskningsresultat under de ungefär 50 år sociologin har funnits som akademisk disciplin i Sverige. Detta tillvägagångssätt utgör enligt förf. i sig en självständig sociologisk analys. I sin beskrivning av Sverige utgår de från fyra grundläggande typer av organisationer: familj och släkt, stat, företag och frivilligorganisationer. Det är genom interaktion inom, mellan och utanför dessa organisationer som samhällslivet äger rum, menar de. Boken anlägger alltså ett företrädesvis organisations sociologiskt perspektiv.

I det första kapitlet, "Samhället i Sverige", redogör förf. bl.a. för sina teoretiska utgångspunkter. De hävdar därvid att det främst är sociala positioner som utgör sociologins studieobjekt och, som de skriver, att "Det är huvudsakligen genom positioner i organisationer som människors handlingar koordineras och omvandlas till samhällsprocesser, och den sociala ordningen upprätthålls i första hand genom organisationer..." (s. 21).